

TİASAA

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 1, Sayı: 1, Aralık 2014, s. 34-43

Ayşe SAĞLAM¹

Mustafa YİĞİTOĞLU²

YUNUS EMRE DİVANI'NDA

“GÖNÜL YAPMAK” ve “GÖNÜL YIKMAK” ANLAYIŞI

Özet

Tasavvuf edebiyatı için bir memba olan Yunus Emre'nin şiirlerinde ilahi aşk ana temalardan biridir. Şair bu aşkı bazen doğrudan dile getirirken bazen de dolaylı bir anlatım sergiler. Bu bağlamda Yunus'un başvurduğu kavramlardan biri de tasavvuf edebiyatının vazgeçilmez bir unsuru olan *gönüldür*. Şair, *gönül* kavramından yola çıkarak ilahi aşkı dillendirir. Şiirlerinde *gönül* kavramına sıkça yer veren Yunus, bu doğrultuda *gönül yapmak* ve *gönül yıkmak* deyimlerinin önemine de vurgu yapar. Bu çalışmada *Yunus Emre Divanı* incelenmiş ve şairin *gönülle* ilgili beyitleri tespit edilmiştir. Bu beyitlerden yola çıkılarak öncelikle Yunus Emre'nin *gönül* anlayışı yorumlanmıştır. Daha sonra şairin *gönül* anlayışı dikkate alınarak divanda geçen *gönül yapmak* ve *gönül yıkmak* deyimleri onun düşünce dünyasına göre izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, tasavvuf, gönül.

CONCEPT OF “CONCILIATION” AND “BREAKING HEART”

IN YUNUS EMRE'S DIVAN

Abstract

Divine love is one of the main theme in Yunus Emre's poems which is spring for Sufi literature. Poet exhibits this love sometimes directly sometimes an indirect expression. In this context, one of the concepts that apply Yunus is heart that an indispensable element of Sufi

¹ Arş. Gör., Dicle Üniv. Z.G. Eğitim Fak., OSAE Böl. TDE Eğitimi as.aysesaglam@gmail.com

² Arş. Gör., Dicle Üniv. Z.G. Eğitim Fak. OSAE Bölümü TDE Eğitimi, myigitoglu@dicle.edu.tr,

literature. The poet tells divine love based on the concept of heart. Yunus who frequently uses concept of the heart in his poetry, emphasizes the importance of the idioms of conciliation and breaking heart. In this study, Yunus Emre's Divan has been examined and the poets' couplet about heart has been determined. Yunus Emre's concept of heart has been interpreted based on these couplets. Afterwards, the idioms of conciliation and breaking heart in the Divan in terms of the poet's concept of heart has been explained according to his ideas.

Key Words: Yunus Emre, Sufism, heart.

GİRİŞ

Türk edebiyatının ilk mutasavvıflarından kabul edilen Yunus Emre'nin hayatı hakkında, kaynaklarda yeterince bilgi yoktur. Bu hususta Köprülü, mevcut bilgilerin tamamıyla müspet sayılamayacağını belirterek Yunus Emre'nin XIII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIV. yüzyılın başlarında yaşadığını ifade eder (Köprülü 2009, 248). Saf ve ari bir Türkçeyle şiirlerini kaleme alan şair, hem yaşadığı dönemde hem de sonraki yüzyıllarda büyük bir teveccüh görür. Derin bir ilme ve irfana sahip olan Yunus için Banarlı şu tespitlerde bulunur: "*Yunus, Kur'an-ı Kerim'i anlayacak kadar Arapçaya ve Mevlânâ Celâleddin'in şiirine nüfûz edecek kadar da Fârisiye vâkıftır*" (Banarlı 2001, 330). Tasavvuf ehli olan Yunus, bunu şiirlerine de yansıtır. Nitekim şiirlerinde tevhit anlayışı ve buna bağlı olarak gelişen Allah sevgisi hâkimdir.

"*Farsça dil, derûn; Arapça kalb, hâtır; Türkçe yürek kelimeleriyle de karşılanan gönül Türk edebiyatının divan, halk ve dînî-tasavvufi mahsullerinin en önemli ve en çok işlenen konularından biridir*" (Kurnaz 1996, 150). Tasavvufi olarak düşünüldüğünde gönül kavramının ayrı bir yeri vardır. Öyle ki Allah, kendisine mekân olarak insan gönlünü seçmiştir. Bu durum, bir hadis-i kutsiyle Müslümanlara bildirilir. Allah yere göğe sığmamış fakat mümin kulunun gönlüne sığmıştır. Bu açıdan gönül, "*Allah'ın evi, yere ve göğe sığmayan Allah'ın içine sığıldığı yer, tecelli aynası, ilahi isim ve sıfatların en mükemmel şekilde tecelli ettiği yer*" gibi deruni bir çok manayı haizdir (Uludağ 2005, 205).

Şiirlerini tasavvufi öğelerle yoğuran Yunus için gönül ayrı bir yere sahiptir. Şair gönül kavramını değişik şekillerde dillendirir. Yunus Emre Divanı'nda gönül; sırçadır, kadehtir, meyhanedir, göktür, arştır. Gönül bazen su olur, bazen kuş olur. Hepsinden önemlisi gönül Kâbe'dir (Tatçı: 2004, 240-241). Bütün Müslümanları kendisine toplayan, onların yüzlerini kendine döndüren Kâbe; tevhidin, Allah'a yönelmenin sembolüdür. Aynı zamanda ibadeti, kardeşliği, birlik ve beraberliği simgeler.

Mutasavvıflar için iki türlü Kâbe söz konusudur: Birincisi Hz. İbrahim'in yaptığı, çok defalar yıkılmasına rağmen sonradan tekrar inşa edilen maddi Kâbe, ikincisi ise Allah tarafından bina edilen insan gönlüdür (Cebecioğlu 2009, 331). Mutasavvıf bir şair olan Yunus da şiirlerinde Kâbe ve gönle yer verir. Bununla beraber o, bu iki kutsal mekânı kıyaslar ve gönlü Kâbe'den yeğ tutar. Çünkü onun deyimiyile gönül Çalab'ın tahtıdır yani yüce Allah'ın mekânıdır. Bir beytinde Kâbe ile gönlü kıyaslayan Yunus, gönlün mü yoksa Kâbe'nin mi daha değerli olduğunu sorar. Sorusuna kendisi cevap veren şair, gönlü Kâbe'den daha üstün tutar. Çünkü orası Allah'ın mekânıdır. Allah Kâbe'yi değil insanın gönlünü mekân tutmuştur.

Gönül mi yig Ka'be mi yig egit bana 'aklı iren

TİDSAD

Gönül yigdür zîra ki Hak gönülde tutar turagı (Tatçı 1990a, 369)

Gönlün Müslümanların kutsal mekânı olan Kâbe'den üstün olduğunu öne sürmek, birçok kişi tarafından yanlış yorumlanabilir. Böyle bir iddia büyük bir cesaretin yanı sıra İslami bir dayanak da gerektirir. Yunus; Kuran, hadis, sünnet gibi İslam esaslarına hâkim olan mutasavvıf bir şairdir. O, Allah'ın insan gönlünü durak edindiğini gayet iyi bilir ve bu hususa dair Kur'an ayetlerini işaret eder. Şair, Allah'ın kendisine gönlü durak edindiğini ve gönlün arştan daha yüksek bir mevkide olduğunu şu beyitle dile getirir:

Hak duragı gönülde âyâtı var Kur'ân'da

'Arş'dan yukarı cânda 'ışk burcınun kulesi (Tatçı 1990a, 381)

Gönlü Kâbe'den üstün tutan tek şair Yunus değildir. Onun bu beyti Molla Cami'nin meşhur mısralarını hatıra getirir. Camii, Kâbe'nin Âzer'in oğlu Hz. İbrahim tarafından inşa edilen bir yapı olduğunu, gönlün ise yüce Allah'ın nazargâhı olduğunu söyleyerek insan gönlünü Kâbe'den üstün tutar.

Kâbe bünyâdı Halîl-i âzer'est

Dil nazargâh-ı Celîl-i Ekber'est (Alkış 2014, 47)

Allah'ı insan gönlünde bilen ve gören Yunus, bir başka beytinde onun miskin kişilerin gönlünde yer edindiğini söyler. İslamiyet, fakirliğe önem veren bir dindir. İslam'a göre fakirlik, ilahi hakikatleri anlamının ön koşuludur. Nitekim fakirlikle ilgili "*Cennet kapısının önünde durdum. Bir de gördüm ki cennete girenlerin çoğu fakirlerdir*" hadisi mevcuttur (Buhari 1987, 1994). Söz konusu fakirlik anlayışı sadece maddiyattan ibaret değildir. Dolayısıyla miskinler, maddi ve manevi bütün varlık iddialarından sıyrılmış kişilerdir. Miskinliği Hak âşıklığın diğer adı olarak tanımlayan Akdemir, miskinlik yoluna giren kimsenin fenaya ulaşma yolunda bütün dünya nimetlerini terk ettiğini belirtir. Onun bütün bunları yapmasının nedeni, Allah'a duyduğu özlem ve kendi fani varlığını O'nun baki varlığı içinde eritmektir. Hatta bu özlem duygusu sadece insandan Allah'a yönelik değildir. Allah da kendine ulaşma yolunda çaba sarf eden kula, özlem duymakta ve onu kendisine doğru çekmektedir (Akdemir 2012, 107). Yunus'un deyişiyle Allah ne yoksulda ne zenginde ne köşkte ne de saraydadır. O, kendisine ulaşma yolunda her türlü nimetten vazgeçen miskinlerin gönlündedir.

Ne yoksul u ne baydasın ne köşk ü sarâylardasın

Girdün mîskinler gönline idündün turak Çalab'um (Tatçı 1990a, 196)

Allah'ı görmek isteyenlerin uzağa gitmelerine gerek yoktur. Görmesini bilenler için insan gönlüne nazar etmek kâfidir. Yunus bunu şöyle dillendirir:

Yûnus sen dilerisen dostu görem dirisen

'Iyândur görenlere işde gönül içinde (Tatçı 1990a, 196)

Ayrıca şair, dosta yani Allah'a giden yolun gönülden geçtiğini de çok iyi bilir. Allah'a kavuşabilmek için insanların gönlüne girmek gerekmektedir fakat şair o kadar mütevazıdır ki bir gönle girmek için herhangi bir amel işleyemediğinden dert yanar ve bunu şu beyitle dile getirir:

Dosta gidenün yolu gönül içinden geçer

Bir 'âmel eylemedüm gireyidüm gönüle (Tatçı 1990a, 341)

Mutasavvıf bir şair olan Yunus, şiirlerinde insanın yaratılış gayesine, insanı insan yapan değerlere de işaret eder. Tasavvufun konusunun marifetullah olduğunu söyleyen Kâşif Yılmaz, tasavvufun gayesini salikleri Allah'ı görüyormuşçasına kulluk şuuruna erdirmek olarak değerlendirir (Yılmaz 2013, 20). Yunus'a göre de insan yaratılış gayesine uygun hareket etmeli, Kur'an manalarından yola çıkarak gönülün sırlarını çözmelidir. İnsanın gönlünü mekân edinen Allah, Kur'an'a kelamım, gönle de evim demiştir. Allah'ın evi olan gönül, asıl sahibini tanımaz ve bilmez ise o gönülün fani sahibi yani kul; insandan, adamdan sayılmaz. Şair bunu şu beyitle anlatır:

Kur'ân kelâmum didi gönüle evüm didi

Gönül ev ıssın bilmez âdemden tutmayalar (Tatçı 1990a, 75)

Gönüldeki sırları çözümlenmek kişinin kendisini tanımaya vesile olacaktır. Hadis-i kudsîde işaret edildiği gibi kendisini tanıyan kişi, Allah'ı da tanıyacaktır (Acluni 2000, 212). Yunus'un öğretisini gönül öğretisi olarak özetleyen Kansu, kendi özünü bilmeyi yüce bilgiye ulaşmanın ilkesi olarak değerlendirir (Kansu 1971, 421). Benzer şekilde Erdem de insanın kendi hakikatini onu var eden külli varlık ve varoluş sistemi içerisinde araması gerektiğini söyler. İnsanın hakikatini epistemolojik bağlamda bilim, ilim (marifet) ve kendini bilme olarak açıklar. İnsanı varlığın hakikatine ulaştıracak olan en önemli anahtar marifet bilgisidir. Marifet bilgisini elde edemeyen, sadece olgusal bilgiyi mutlaklaştıran kimse duyuların ve sadece dünyayı algılayan dar bir aklın sunduğu gerçeklikle meşgul olacaktır. Böyle bir gerçekliğe felsefi düşüncede özellikle idealizm, fenomenin bilgisi demektir. Fenomenin bilgisi duyuların yanılışına maruz ve yanıltıcı bilgidir. Yanıltıcı zeminde gezen insanın hakikati, değişmeyen ezeli-ebedi gerçekliği görmesi ve idrak etmesi mümkün değildir (Erdem 2011, 316).

İlim öğrenmenin kendini bilmek olduğunu, kendini bilmeyen kişinin okuması sayılamayacağını söyleyen Yunus, ilim kavramıyla kişiye kendi özünün hakikatini anlamasına yardım eden marifet bilgisini kasteder. Bunu şu beyitte dile getirir:

'İlim 'ilim bilmektür 'ilim kendin bilmektür

Sen kendüni bilmezsin yâ niçe okumakdur (Tatçı 1990a, 105)

İlme bu kadar önem veren Yunus Emre, ilmin asıl kaynağını da gayet iyi bilir. O, içkin gönül anlayışıyla gönülün gizemlerinin çözülmesi gerektiği kanısındadır. Yunus, bir vakit sırlarla dolu olan gönle dönüp bakmış, oranın uçsuz bucaksız bir okyanus olduğunu fark etmiştir. Şairin beyti şöyledir:

Bir dem gönüle kayakdum ol gizlü varâka bakdum

Uş sırrumu halka çakdum bir pâyânsuz ummanımış (Tatçı 1990a, 129)

Yunus Emre'nin bu fikrini başka beyitlerde de görmek mümkündür. Şair bu defa gönülün, Allah'ın esmasının tecelli mahalli olduğunu ve dervişlerin gönüllerinin sırlarla dolu bir denizi andırdığını şu şekilde ifade eder:

Resûl eydür ey Kayyûm bunlar acâyip kavim

Sır denizi kılmışsın gönlini dervişlerün (Tatçı 1990a, 159)

Bu doğrultudaki düşüncelerini dile getirmeye devam eden Yunus, âşıkların gönüllerinin padişahın hazineleriyle dolu olduğunu belirtir. Şair, gönülün içerisindeki bu hazinelerle ilahi isim

ve sıfatları kasteder. Bu manayı ancak âşık olanlar fark edebilecek, aşksız kişiler şeriatın asıl manasının bu hazinelerin farkına varmak olduğunu kavrayamayacaklardır. Bu hususa dair şairin beyti şöyledir:

'İşk erinün gönli dolu pâdişâhun haznesidür

'İşksuz âdem ne anlasun şerîatun manâsıdur (Tatçı 1990a, 77)

Yunus'a göre hakiki imanı elde edemeyen gönül, perişan bir haldedir. Gönülün dağınlıktan kurtulması ve huzuru bulması için ilahi tecellilerle dolu olması gerekir. Aşğın gönülünün kırık olmasının, sevgiliden ayrı düşmesiyle ilgili bir hal olduğunu söyleyen Tatçı, Yunus'un aşağıdaki beytiyle ilgili olarak gönülde hakiki iman oluşuncaya kadar aşğın çok elem çektiğini söyler (Tatçı 1990b, 243). Yunus, gönül ilahi manalarla doluncaya dek büyük sıkıntılar yaşamıştır. Kırık olan kalbini ancak Allah aşkı tamir etmiştir.

Ben garîbün hâtırını sormaga geldi şol sanem

Düzdi gönül sınığını hâtır ziyâret eyledi (Tatçı 1990a, 392)

Demek ki gönül dağınlıktan kurtaran, onaran Allah sevgisinin ve iltifatının orayı ziyaret etmesidir.

GÖNÜL YAPMAK

Gönül yapmak deymi, en basit hâliyle *bir insanı hoşnut etmek, mutlu etmek* şeklinde tanımlanabilir (Pakalın 2004, 675). Yunus'un şiirlerinde geçen *gönül etmek, gönle girmek* ifadelerinin de bu deyimle yakın anlamda olduğunu söylemek mümkündür. Bununla beraber tasavvufi açıdan düşünüldüğünde *gönül yapma* kavramı bir kalbi Allah'la tanıştırma, hidayete erdirme şeklinde de yorumlanabilir. Nitekim Suâd Hakîm, kalbin insan fitratında olmadığını ve sonradan kazanılması gerektiğini belirtir. Ayrıca kalbin kazanılması için kişinin Allah'a yönelmesi şarttır (Hakîm 2008, 315). Bu bağlamda bir kalbin Allah'a teveccüh etmesine vesile olmak İslamî açıdan çok önemlidir. Öyle ki “*Senin vasıtanla Allahü teâlânın bir kişiye hidayet vermesi, senin için üzerine güneşin doğup battığı her şeyden daha hayırlıdır*” hadisi bunun açık göstergesidir (Mübarek ?, 484).

Yunus Emre *gönül yapma* deyimini geniş bir perspektiften ele alır. Onun şiirleri dikkatlice incelendiğinde *gönül yapma* kavramının, bir insanı sevindirmenin yanı sıra onun Allah'ı bulmasına yardım etme, ondaki manevi güzellikleri açığa çıkarma, onu Kur'an'ı anlayabilecek hale getirme gibi birçok manayla yüklü olduğu söylenebilir. Şairin şiirlerindeki bu kullanımlar, onun gönle verdiği ehemmiyeti açıkça ortaya koyar. *Yunus Emre Divanı*'da bu bağlamda ön plana çıkan beyitlerden biri şöyledir:

Gir gönüle bulasın Tûr sen-ben dimek defterin dür

Key güher er gönlinedür sanma ki ol 'ummândadur (Tatçı 1990a, 72)

Kendine inananlarla birlikte Mısır'dan ayrılan Hz. Musa, Allah'ın daveti üzerine Tûr Dağı'na gelir ve Allah'la konuşur. Yine Hz. Musa'nın Allah'ı görmek istemesi üzerine Allah, Tur Dağı'na tecelli eder ve bu tecelliyle dağ paramparça olur. Tasavvufta bu dağ insanın maddi varlığını temsil eder. Bu maddi yapı ancak Allah'ın tecellisiyle yok olur. Bundan dolayıdır ki insanın öncelikli olarak yapması gereken kendi varlığını yok etmektir (Pala 2004, 461). Yunus'a göre insan ancak Allah'ın tecelli mahalli olan gönle girerek ilahi tecelliye mazhar olacak,

TİDSAD

böylece maddi varlığından kurtulacaktır. Benlik iddiasından sıyrılan bu insan, oradan mana cevherlerini toplayacaktır. Bu cevherleri maddi okyanusta aramanın bir yanlığı olduğunun idrakinde olan şair, insanları manevi olan gönül okyanusuna dalmaya, orada ilahi manalarla muhatap olmaya davet eder.

Yunus'un şiirlerinde geçen sen-ben sözleri üzerinde araştırma yapan Cem Dilçin, bu iki kelimenin bir arada kullanılmasının ikilik anlamını verdiğini, bu durumun Allah'ın birliğine karşılık ondan ayrı bir varlık düşünülerek sen ben ayrımı yapmak olduğunu söyler (Dilçin 1995, 390). Yukarıdaki beyitte de görüldüğü gibi kişi ancak bu ayrımı yapmaktan kurtulduğunda hakiki saadete erecektir.

Yunus Emre'nin insan sevgisinin temelinde Allah sevgisi vardır. Çünkü o, yaratılanı Yaradan'dan ötürü sever. Şair severek insanlara sevmeyi öğretir. Sevmenin ilk kuralı da gönül yapmak ve asla gönül yıkmamaktır. Allah'a ait bütün manaların kalbi inkişafı açığa çıkacağına inanan Yunus, kalbi inkişaf ve inbisatlara vesile olmak ister. Yunus Emre hayat felsefesini şu beyitle özetler:

Ben gelmedüm da'vîyiçün benüm işüm seviyiçün

Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmaga geldüm (Tatçı 1990a, 187)

Yunus Emre bu beyitte dünyaya geliş amacını gönüller yapmak olarak açıklar. Bu sayede Allah katında kıymetli olacağına inanan şair dünyaya kavga, gürültü için değil de sevgi için geldiğini söyler. "*Yunus Emre'de insan ve yaşam sevgisi en üst düzeydedir. Hayatın ve yaşamın anlamını bulan insanın coşkulu sevinci, Yunus'un dizelerinde çok açık ve kolay anlaşılır bir dille terennüm edilir*" (Aslan 2003, 122). O hayata gönüller yaparak anlam kazandırır. Her bir insan gönlünü Allah'ın evi olarak değerlendiren Yunus, gönüller yapmak ve kazanmak ister.

Allah'ın, kullarını teşvik ettiği cennete girebilmek için bir gönül yapmak şarttır. Gönül yapmak kavramı, insan gönlünün Allah'ı tanınması şeklinde algılanabileceği gibi bir insanın gönlünü kazanmak, ona Allah'ı bildirmek şeklinde de yorumlanabilir.

Uçmak Uçmak didüğün kullarun yiltedüğün

Uçmagun ser-mâyesi bir gönül etmek gerek (Tatçı 1990a, 151)

Yunus Emre, bütün insanlığı kendisine hayran bırakan cenneti istemez. Cennet onun için amaç değildir. O, Allah aşkıyla yanıp tutuştuğu için onun hedefi gönle yani Allah'ın menziline girmek ve orada kalmaktır. Şair, gönül yapmanın değerini başka beyitleriyle de anlatmaya çalışır. Gönül öyle mukaddes bir mekândır ki bir gönle girmek binlerce Kâbe ziyaretinden daha makbuldür. Şairin bu manadaki iki beyti şöyledir:

Yunus Emre dir hoca gerekse var bin hacca

Hepisinden eyüce bir gönüle girmekdür (Tatçı 1990a, 106)

Düriş kazan yi-yidür bir gönül ele getir

Yüz Kâ'be'den yigrektür bir gönül ziyâreti (Tatçı 1990a, 383)

GÖNÜL YIKMAK

Gönül yapmak deyiminin karşıtı olan *gönül yıkmak* sözlükte bir kimseyi üzme, gücendirmek anlamına gelir (Aksoy 1998, 803). İnsanı üzen, gücendiren onlarca sebep vardır. Haksızlığa uğrayan, hakaret edilen, hor görülen, ahı alınan kişilerin gönlü yıkılmıştır. Güzel bir sözün insanın kalbi tellerine dokunduğu, onun manen ayağa kalkmasına yardım ettiği; olumsuz, öfkeli bir konuşmanın ise karşıda menfi duyguların oluşmasına kapı araladığı, kişiyi ümitsizliğe sürüklediği bir gerçektir. Gönül ehli kişilerin davranışlarıyla ve kalpten konuşmalarıyla insanların gönüllerini onardıkları, gönüllerdeki manevi cevherlerin açığa çıkmasına vesile oldukları, böylece onların gönül dünyalarını ihya ettikleri görülür. Hayat ve insan üzerinde dikkati olmayan bencil kişilerse kaba davranışlarıyla insanları incitmekten çekinmezler. Tek taraflı bakışlarıyla tahrip edici davranışlar sergileyen bu kişiler, muhataplarının kalplerini inciterek orada kötü duyguların yeşermesine, dolayısıyla manevi bir yıkıma kapı aralarlar.

İnsanların gönlünü kazanmayı kendisine düstur edinen Yunus, kimseye hor bakılmaması, hiçbir şekilde gönül kırılmaması gerektiğini savunur. “*Mademki yetmiş iki milletin sevgilisi Allah’tır ve biz de onu seviyoruz, o halde onun sevdiklerini de sevmeliyiz*” düşüncesiyle Yunus Emre bütün insanları sever ve yaratılanı yaratandan ötürü hoş görür (Güzel 2006, 333). O, bütün insanlığa dervişçesine yani fakirliğini ve Allah’a olan ihtiyacını tam hisseden, ona kavuşmak isteyen insanların sevmeleri gibi bir sevme halini telkin eder.

Kimseye hor bakmagıl hergiz gönül yikmagıl

Yitmiş iki milletde dervîşlik yârı gerek (Tatçı 1990a, 152)

Yunus Emre, bütün ilahi manaları kendisinde toplayan insan gönlüne büyük önem verir. Dünyaya kaybetmeye değil kazanmaya gelen şair, insanların gönlünü fethetmek, onları kazanmak ister. Uhrevi kazancın da ancak bu şekilde olacağına inanan şair, gönül yıkanların iki dünyada da kayıpta oldukları kanaatinde. “*Yunus’ta insan deyince gönül gelir akla. Bütün değerler oradadır. Onun için ‘yıkılmaz’ gönül. Tasavvuf düşüncesinde insanın gönlüne çok değer verilir. Tasavvufa göre, İslam’ın kutsal kitabı bir noktada toplanır. Ve bu nokta insanın gönlündedir, insanın gönlüdür*” (Özbay ve Tatçı 1994, 197). Ne suretle olursa olsun başka bir insanın üzülmeye sebep olan kişi gönül yıkmıştır. Dolayısıyla bu kişi Allah’ın mekânını, durağını, evini yıkmıştır ve iki cihanda da bedbahttır yani günahların en büyüğünü işlemiştir. Yunus Emre’nin aşağıdaki beyti bu durumu özetler:

Gönül Çalab’un tahtı gönüle Çalab bakdı

İki cihân bed-bahtı kim gönül yıkarısa (Tatçı 1990a, 306)

Gönlü yıkılan kişi üzgün, mutsuz ve huzursuzdur. Gönül yıkan kişinin de durumu farklı değildir. Bu durum, ahirette için söz konusu olduğu gibi dünya için de geçerlidir. Gönül yıkmak, kişiye yapılan bir zulümdür. Kur’an ayetleri açık bir şekilde zalimleri tehdit eder. Kendini ve davranışlarını sorgulayan birey, sağduyuyla yaklaşırsa gönül yıktığının farkına varabilir. Başaramayanlar için ise en iyi ilaç zamandır. Kültür mirası olan atasözleri bu konuyu daha da aydınlatır: “*Mazlumun ahı, indirir şahı-ah alan onmaz-ah yerde kalmaz-alma mazlumun ahını çıkar, aheste aheste*” (TDK 2014)... Bu atasözlerinde ilahî bir adalet vurgulanır. Eninde sonunda, gönül yıkan kişi iflah olmaz.

Bütün dinî öğretilerde asıl amaç kişinin sevme yetisini geliştirmektir. Bu konuda Fromm şöyle der: "Doğu ve Batı dinlerinin temel öğretilerinde hayatın en yüce amacı, insan ruhu için duyulan kaygıyla, insanın sevme ve düşünme yetilerinin ortaya çıkarılması olarak belirtilir" (Fromm 2006, 99). Kişi ne kadar bilirse bilsin, bildikleri sevme ve düşünme yetisini geliştirememişse bu ilim amacına ulaşmış değildir. Bu durum Yunus Emre'nin sevgisiz ilim hakkındaki görüşünü özetler. Şaire göre Allah'ı ancak gönül yapanlar bulacaktır. Bir gönül yıktıktan sonra yüz yıl okumanın hiçbir bir faydası yoktur.

'Şeyh ü danişmend ü fakî gönül yapan bulur Hak'ı

Sen bir gönül yıkdunısa gerekse var yüz yıl oku (Tatçı 1990a, 408)

Arif olanların gönül yapmasını hacca gitmekle aynı gören Yunus, gönül yıkan kişiye ilmin de amelin de bir fayda vermeyeceği kanaatindedir. Gönül yapmak bir insanın kalbini kazanmak şeklinde yorumlanabileceği gibi kalbi kırık birinin kalbini onarmaya çalışmak olarak da değerlendirilebilir. Deyime, karanlıkta kalan bir kalbin manen aydınlatılması, sevgiden yoksun bir kalbin sevgiyle tanıştırılması gibi farklı şekillerde de bakılabilir.

'İlm ü 'amel ne assı bir gönül yıkdunısa

'Ârif gönül yaptığı berâber hicâz ile (Tatçı 1990a, 339)

Gönül yapmanın kıymetini hac ibadetine eş tutan şair, gönül yıkmanın zararını yine hac ibadetiyle kıyaslayarak açıklamaya çalışır. Şaire göre İslam dininin temel şartlarından olan hac ibadeti, bir insanın gönlüden daha kıymetli değildir. Bin defa hacca, bin defa gazaya giden biri bir gönül yıkmışsa ne haccı hacdır ve ne de gazası gazadır. Bu gaza ve haclar sadece yol yürümekten ibarettir. Şair bunu şu beyitle dile getirir:

Bin kez hacca vardunısa bin kez gâza kıldunısa

Bir kez gönül sıdunısa gerekse yüz yıl yol dokı (Tatçı 1990a, 369)

Molla Cami, meşhur şiirinde Yunus'un düşüncelerine tercümanlık etmeye devam eder. Gönül almanın en büyük hac olduğunu söyleyen Cami, bir gönlün binlerce Kâ'be'den daha değerli olduğu kanaatindedir. Bu fikirler Yunus'la paraleldir.

Dil bedest âver ki hacc-ı ekberest

Ez hezârân Ka'be yek-dil bihterest (Alkış 2014, 47)

Şairin değerlendirmeleri hac ibadetiyle sınırlı kalmaz. Yunus, bir kere bile olsa gönül kıran bir insanın namazının da namaz sayılmayacağı kanaatindedir. Aynı şekilde alınan abdest, el yüz yıkamaktan ibarettir. Şair, İslam'ın şartlarından olan hac ibadetinin yanı sıra dinin direği olarak değerlendirilen namazdan dahi daha mühim olan bir değerden haber verir. Özü anlaşılmadan yapılan bir ibadet, şekilden ibarettir. Hacca ve gazaya gitmek yürümeye, abdest almak da el yüz yıkamaya münhasır kalır. Kişi bunları yapmakla gerçek manada ibadet etmiş sayılmaz sadece ibadet ettiği zannına kapılır. Oysa ibadeti ruhlu kıran iç mücadeledir.

Bir kez gönül yıkdunısa bu kıldugun nâmaz degül

Yetmişiki millet dahı elin yüzün yumaz degül (Tatçı 1990a, 173)

Yunus'un şiirlerinin özünde derin bir İslam felsefesinin hükmettiği görülür. Eleştiren, kızan ve kıran insanın alt yapısında kendini mükemmel ve kusursuz görmesi yatar. Eleştirdiği

konuyu kendisinin yapmadığını düşünen bu kişi, karşıyı rahatça eleklerden geçirebileceği zannına kapılır. Oysa insan son derece kusurlu yaratılmış bir varlıktır. Kusursuz olansa sadece ve sadece Allah'tır. Kusursuz olan Allah, kullarına çok şefkatlidir. İnsanın yapması gereken bu şefkati anlamaya çalışmaktır. Bu da ancak gönüldeki ince manalara eğilmekle mümkün olacaktır.

SONUÇ

İncelenmiş olan *Yunus Emre Divanı*'nda *gönül* kavramının önemli bir işleve sahip olduğu görülür. Yunus için *gönül*; ilahi tecellileri kendisinde toplayan, sonsuz olan Allah'ı kendi içerisine alacak kadar geniş bir mekândır ve bu mekânın tamir ve inşası her şeyden daha mühimdir. Onun bu felsefesi, şiirlerine samimi ve derin bir hoşgörü katar. Yunus'a göre gönüller yapılmalı ve hiçbir suretle yıkılmamalıdır. Bu düşünceden hareketle şair, *gönül yapmak* ve *gönül yıkmak* kavramlarına şiirlerinde sıkça yer verir.

Yunus Emre Allah'ın mekânı, menzili, durağı olarak değerlendirdiği gönlü mukaddes kabul eder. Şaire göre bir gönül yapmak binlerce hac ibadetinden, gazalardan, kılınan namazlardan, yüzlerce Kâbe ziyaretinden daha kıymetlidir. Bir gönül yıkmamanın bedeli ise çok ağırdır. Allah'ın evini yıkmakla eş değer kabul edilen gönül yıkmak kişi için en büyük felakettir.

Yunus Emre'nin temel felsefesi, sevgi üzerine inşa edilmiştir. Şaire göre gönül yapmak, sevginin bir uzantısı olarak insan davranışının asli amaçlarından olmalıdır. Gönül yıkmak ise bireysel ve toplumsal huzursuzlukların kaynağı olduğu için kaçınılması gereken bir durumdur.

KAYNAKLAR

- ACLUNİ İsmail B. Muhammed (2000). **Keşf'ul-Hafa**, Cilt II (Tahk. Hindavi), Beyrut: El-Mektebetü'l-Asriyye.
- AKDEMİR Ayşegül (2012). “ ‘Misiklik’ Dairesinde ‘Devreden’ Bir Derviş: Yunus Emre” **Turkish Studies** Volume 7/3, s.97-113, Ankara.
- AKSOY Ömer Asım (1998). **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II.Cilt**, İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- ALKIŞ Abdurrahim (2014). **Farsça Dilbilgisi Pratik-Klasik Metinler**, İstanbul: Kent Işıkları Yayınları.
- ASLAN Ensar (2003). **Halkbilimi Araştırmaları I**, Diyarbakır: Dicle Üniv.Z.G.Eğitim Fakültesi Yayınları.
- BANARLI Nihat Sami (2001). **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- BUHARİ (1987). **El-Camiu's-Sahih**, Cilt I (Tahk. Mustafa Dibbuğa), Beyrut: Daru İbn Kesir.
- CEBECİOĞLU Ethem (2009). **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.

TİDSAD

- DİLÇİN Cem (1995). "Yunus Emre'nin Şiirlerinde 'ben-sen' ve 'benlik-senlik' Kavramı, " **Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri**, s.399-404, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- EL- HAKÎM Suad (2005), **İbnü'l Arabî Sözlüğü** (Çev: Ekrem Demirli), İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- ERDEM Hüseyin Subhi (2011). "Yunus Emre'de İnsanın Varoluşsal Gerçekliği", **10. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni** (Haz: Erdoğan Boz), s.305-319, Eskişehir.
- FROMM Erich (2006). **Psikanaliz ve Din** (Çev.Elif Erten), İstanbul: Say Yayınları.
- GÜZEL Abdurrahman (2006). **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- HAKÎM Sâid (2008), "Akıl Eleştirisi İbn Arabî'nin Bilgi Tecrübesi Hakkında Bir Görüş", **Modern Çağ ve İbn-i Arabî Uluslararası Sempozyumu** (Ed. Nevzat Özkaya), s. 313-319, İstanbul: İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Yayınları.
- KANSU Ceyhun Atuf (1971). "Anadolu Halk Tarihinde Yunus Emre", **Türk Dili Dergisi**, Sayı:240, s.411-429, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KÖPRÜLÜ M. Fuad (2009). **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KURNAZ Cemal (1996). "Gönül", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 14, s.150-152, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- MÜBAREK, Abdullah B. (?). **Ez-Zühhd Ver'Rekaik**, Cilt I (Tahk: Habiburrahman El-A'zami), Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- ÖZBAY Hüseyin ve TATÇI Mustafa (1994). **Yunus Emre (Makalelerden Seçmeler)**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- PAKALIN Mehmet Zeki (2004). **Osmanlı tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- PALA İskender (2004). **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, İstanbul: Kapı Yayınları.
- TATÇI Mustafa (1990b). **Yunus Emre Dîvanı İnceleme**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TATÇI Mustafa (1990a). **Yunus Emre Dîvanı Tenkitli Metin**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TDK (2014). **Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54915ad12cd2b4.42888364 (ET: 17/12/2014)
- ULUDAĞ Süleyman (2005). **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- YILMAZ Kâşif (2013). **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul: Ensar Neşriyat.